

Іван Ярмошик
доктор історичних наук,
доцент, завідувач
кафедри спеціальних історичних
наук та правознавства
Житомирського державного
університету імені Івана Франка

**«Волинь Исторические судьбы юго-западного края» –
як краєзнавче джерело**

Помітне місце в історіографії волинського краєзнавства займає книга «Волинь Исторические судьбы юго-западного края». В багатьох історіографічних оглядах автором цієї праці називають П. М. Батюшкова, іноді назва вказується без зазначення автора. Однак в передмові «Від видавця» чітко вказано, що авторами цього історичного нарису є професор Київської духовної академії М. І. Петров та йому допомагав професор тої ж академії І. Г. Малишевський.

Микола Іванович Петров має помітні заслуги перед волинським краєзнавством. Випускник Київської духовної академії, починав свою діяльність учителем словесності Волинської духовної семінарії, був одним з перших редакторів «Волинских епархиальных ведомостей». Вже в перших випусках цього видання опубліковував ряд ґрунтовних досліджень з історії освіти на Волині, про монастирі краю. Діяльність М. Петрова сприяла становленню «Волинских епархиальных ведомостей» як досить солідного науково-краєзнавчого органу. В 1870 році стає доцентом Київської духовної академії, пізніше професором, з 1919 року – академік Академії Наук України.

Другий співавтор книги – Іван Гнатович Малишевський, заслужений ординарний професор Київської духовної академії. Син священика з Мінської губернії, вищу освіту одержав в Київській Духовній академії, яку

закінчив в 1853 році і був залишений бакалавром по кафедрі історичних наук, співробітничав з різними науковими виданнями.

Значна заслуга в появі згадуваної книги належить і видавцю Помпею Миколайовичу Батюшкову – брату відомого російського поета Костянтина Миколайовича Батюшкова.

П. Батюшков був досить відомим державним діячем, освіту здобув в артилерійській академії, однак облишив військову службу. З 1850 року був віце-губернатором у Ковно, потім – попечителем Віленського учбового округу, однак звільнений за надто активну русифікацію краю. Йому належить заслуга видання ряду досліджень з історії окремих регіонів Російської імперії.

Книга «Волынь Исторические судьбы юго-западного края» відрізняється від попередніх досліджень краю ґрунтовною джерельною базою. Автори широко використали новітні історичні дослідження: літописні відомості, праці В. Антоновича, М. Костомарова, С. Соловйова, М. Дашкевича, краєзнавчі розшуки Т. Вербицького, С. Гамченка, А. Сендульського, М. Трипольського, Ф. Хойнацького, В. Пероговського, польських дослідників М. Балінського та Т. Ліпінського, інші джерела. Свій нарис автори починають з пояснення походження назви «Волинь» (від племені волинян та їх основного міста Велиня), описують розселення східнослов'янських племен на території Волинської губернії. Намагаються дати періодизацію історії волинської землі, поділяючи її на 4 періоди: 1) давньоруський до початку XIV ст.; 2) литовсько-руський до 1569 року; 3) польсько-руський до 1793 року; 4) російський («русский») після 1793 року.

Таким чином, маємо спробу періодизації історії Волині, М. Петров та І. Малишевський намагались систематизувати історію Волині, виділити характерні риси певних її періодів.

Автори детально описують історичні події на Волині, вплітають їх в канву загально історичного процесу в Україні, не відокремлюючи цей регіон від інших українських земель. Тут також можна знайти розповідь про

литовські племена, їх розселення, зародження у них державності, характеризують польсько-литовські стосунки. Дослідники згадують, хоч і досить поверхово, події козацького гніту, що відбулись на Волині (приміром, повстання Кшиштофа Косинського, С. Наливайка, Коліївщину), детально описують національно-визвольну боротьбу під проводом Б. Хмельницького. При цьому ряд важливих рухів залишилось поза їх увагою.

М. Петров та І. Мали шевський в своїй праці значний акцент роблять на релігійних питаннях, особливо це помітно в описі подій польсько-руського та російського періодів, коли історичні події Волині описуються в основному через призму релігійних проблем, в першу чергу, через боротьбу православ'я проти католицизму та унії. Але приділяючи значну увагу релігійним питанням, автори навіть не згадують про розповсюдження протестантизму на Волині, зокрема соцініанських ідей, що мали значне поширення на Волині та Київщині в першій половині XVII століття.

В книзі є ряд неточностей в описі подій. Це стосується побудову храму св. Василя в Овручі князем Володимиром, походу литовського князя Гедиміна на Україну в 1321 році та деяких інших. Це можна пояснити недослідженістю цих проблем на час написання М. Петровим та І. Малишевським праці.

В цілому книга написана досить тенденційно в традиційному для російської історіографії дусі. Однак не слід в цьому звинувачувати авторів. Згадаємо, що готувалась праця у важких умовах заборони української мови після Валуєвського циркуляру 1863 р. та Емського указу 181 року. До того ж видрукувана після ознайомлення з нею імператора, при Міністерстві внутрішніх справ видавцем, що обіймав посаду таємного радника (П. Батюшков), який перед цим проявив себе як ревний русифікатор Віленського учбового округу.

Попри всі недоліки праця (до речі, присвячена 900-річчю хрещення Русі) стала логічним продовженням істотко-краєзнавчих досліджень Волині; вона ввібрала кращі набутки попередніх пошуків, піднесла краєзнавство

Волині на якісно новий щабель. Книга містить багато цінного матеріалу, добре ілюстрована, має ґрунтовні коментарі. Вона може служити цінним джерелом для сучасних краєзнавчих студій.